

INNOVATIONS IN THE ECONOMY AND PUBLIC SECTOR: INTRODUCTION TO THE PROBLEM

Sharipov Kongratbay Avazimbetovich

Department of Mathematical Economics,
Tashkent State University of Economics, Uzbekistan

Muradov Botyr Xayat

Independent candidate of the Department of Industrial Economics and Management, Faculty of Engineering Technologies, Tashkent State Technical University named after I.A. Karimov, Tashkent. Tel.: (+998)93-468-37-77, e-mail: shaklaser@gmail.com

The article examines innovations in the public sector, emphasizes the ambiguity of the definition of innovation and the sphere of innovative development itself. Special attention is paid to the typology of innovations in the public sector, the sources of their origin and development, the success factors and the reasons for the failures of the implemented innovations. The article substantiates the multiplicity of directions for studying and analyzing innovations in the public sector and can serve as a basis for further research.

Keywords: innovation, public sector, research of innovations in the public sector, innovative development.

Кириш. Инновация ва иқтисодий ривожланиш ўртасидаги боғлиқлик умумийроф этилган ҳақиқатдир. Инновациялар ҳақида гапирганда, биз одатда бизнес вакиллари, биринчи навбатда истеъмолчи учун қаттиқ рақобатга жалб қилинган компаниялар томонидан ишлаб чиқилган ва бозорга етказиб бериладиган янгиликларни назарда тутамиз. Бироқ, сўнгги ўн йилликларда инновацияларнинг жамоат секторидаги ролига тобора кўпроқ эътибор қаратилмоқда. Бу, хусусан, жамоат секторининг аҳамияти ортиб бораётгани ва уларга кўрсатилаётган хизматлар сифати ва самарадорлигини ошириш зарурати билан боғлиқ. Шу муносабат билан, ушбу ишнинг мақсади, биринчи навбатда, жамоат ва хусусий сектордаги инновацияларнинг асосий хусусиятлари ўртасидаги фарқларни аниқлаш асосида жамоат секторидаги инновацияларни аниқлашга ёндашувларни тизимлаштириш қаратилган.

Жамоат сектори, ҳозирги вақтда жамоат секторидаги инновацияларни ўрганиш аксарият мамлакатларнинг иқтисодий ривожланишида жамоат секторининг ролини кучайтириш ҳисобига катта қизиқиш уйғотмоқда. Бу, биринчи навбатда, жамоат секторида инновацион ривожланишсиз товар бозорларида инновацион ривожланиш мумкин эмаслиги билан боғлиқ. Жамоат секторида инновацияларни ривожлантириш йўналишлари ва хусусиятларини аниқлаш учун, биринчи навбатда, инновацион ривожланиш соҳасини, яъни жамоат секторини аниқлаш, шунингдек, инновацияларни

ривожлантиришга бевосита таъсир кўрсатадиган ва уларни инновациялардан сезиларли даражада ажратиб турадиган хусусиятларини тавсифлаш керак хусусий секторда. Шунини таъкидлаш керакки, жамоат секторини аниқлашга ягона, universal ёндашув мавжуд эмас, бу, албатта, жамоат секторидаги янгиликларни аниқ талқин қилишни қийинлаштиради. Замонавий адабиётда "жамоат сектори" тушунчаси одатда "жамоат" ва "хусусий" секторлар ўртасида чегара ўрнатишга асосланади. Шу билан бирга, жамоат ва хусусий секторни ажратишнинг қуйидаги мезонларидан фойдаланиш мумкин: ишлаб чиқарилган маҳсулотларнинг хусусиятлари; мулкчилик ва назорат предмети; молиялаштириш манбалари фаолиятни; олинган имтиёзларнинг хусусияти. Ишлаб чиқарилаётган маҳсулотларнинг хусусиятларидан жамоат ва хусусий секторни ажратиш мезони сифатида фойдаланилганда, жамоат фойдаси тушунчаси услубий асосга айланади. Шундай қилиб, илгари сурилган мезон нуқтаи назаридан, жамоат сектори жамоат товарларини ишлаб чиқариш билан шуғулланадиган ташкилотлар тўпламидир. Жамоат маҳсулотларини тақсимлашга асосланган жамоат секторининг таърифи ўзининг камчиликларига эга. Шундай қилиб, хусусий товарларни ишлаб чиқарувчи ташкилотлар (йўл қурилиши билан шуғулланадиган хусусий компаниялар) баъзи жамоат товарларини ишлаб чиқаришда иштирок етишлари мумкин ва жамоат секторининг ўзида хусусий товарларни ишлаб чиқариш мисолларини топиш мумкин (жамоат монополиясини бирлаштириш асосида)), шу жумладан хусусий ташкилотлар билан рақобатда (жамоат почта хизматлари). Бундан ташқари, аксарият товарларни соф хусусий ёки соф жамоат товарлари деб таснифлаш қийин. Таниқли мисол-бу кўпинча "квази-жамоат товарлари" деб таснифланган билим ва маълумот.

Жамоат секторидаги мулкчилик ва назорат жамоавий ёки коммунал мулкчилик орқали кенг белгиланиши мумкин, бу ерда мулк ҳуқуқларининг спецификацияси асосан ҳуқуқий асослар билан чекланган. Ушбу мезон доирасида батафсилроқ ёндашув жамоат мулки ва назорати устун бўлган муассасалар орқали ёки табиий монополиялар ёрдамида амалга ошириладиган функциялар ва тадбирларни тақсимлашни ўз ичига олади. Шундай қилиб, бу ҳолда жамоат сектори тўғридан тўғри ва бевосита жамоат эгаси ва назорат субъекти сифатида ҳукмронлик қиладиган ташкилотларни ўз ичига олади. Жамоат сектори чегараларини белгилашнинг бошланғич нуқтаси хизматлар кўрсатишда фаолиятни молиялаштириш усули ҳам бўлиши мумкин. Агар молиялаштиришнинг асосий манбаи "жамоат ҳамёни" бўлса, унда бундай фаолият жамоат сектори сифатида таснифланади. Молиявий ёндашувга кўра, жамоат сектори, жамоат ташкилотларидан ташқари, асосан жамоат маблағлари ҳисобидан молиялаштириладиган хусусий ташкилотларни, шу жумладан ижтимоий соҳада хизмат

кўрсатадиган нотижорат ташкилотларни ҳам ўз ичига олиши керак. Олинган имтиёзларнинг моҳиятини ҳисобга олган ҳолда, маълум бир фаолият турини жамоат секторига боғлаш бенефициарларнинг спектрига боғлиқ: агар имтиёзлар индивидуал бўлса, унда биз хусусий сектор ҳақида, агар жамоавий бўлса - жамоатчилик ҳақида гапирармиз. Жамоат сектори таърифларининг кўплиги жамоат жавобгарлиги соҳаси ва ижтимоий аҳамиятга ега хизматларни кўрсатадиган ташкилотлар ўртасида бирма-бир ёзишмаларнинг йўқлиги билан изоҳланади. Шундай қилиб, соғлиқни сақлаш ва бошқа ижтимоий хизматларни тақдим етиш барча Европа мамлакатларида жамоатнинг зиммасидадир. Бироқ, баъзи мамлакатларда барча зарур хизматлар тўплами жамоат муассасалари томонидан тақдим етилса, бошқаларида хусусий компаниялар ва учинчи сектор ташкилотлари жамоат томонидан молиялаштириладиган хизматларни тақдим етишда қатнашадилар. Жамоат секторидаги инновацияларни талқин қилиш нуқтаи назаридан, муаллифларнинг фикрига кўра, функционал ёндашув доирасида шаклланган жамоат секторининг таърифи енг мос келади. Функционал ёндашувга кўра, жамоат сектори жамоат бошқаруви, ижтимоий таъминот, ҳуқуқ-тартибот, таълим, соғлиқни сақлаш, ижтимоий ва маданий хизматлар соҳасидаги барча ташкилотларни, уларни молиялаштириш манбаи ва провайдернинг ташкилий-ҳуқуқий шаклидан қатъи назар, ўз ичига олади. Функционал жиҳатдан аниқланган жамоат сектори баъзан "тўртламчи сектор" деб аталади (масалан, баъзи Европа мамлакатларида, хусусан Голландия ва Белгияда сиёсий мунозараларда). Жамоат секторини аниқлашда функционал ёндашувдан фойдаланиш бизни ҳозирда кенг қўлланиладиган жамоат бошқаруви концепциясига олиб келади, бу мулкчилик, назорат, молиялаштириш, шунингдек Бенефициарлар ва бошқа манфаатдор томонларнинг хусусиятларини бирлаштиради. Жамоат бошқарувида замонавий ёндашув ижтимоий аҳамиятга ега еҳтиёжларни қондириш учун жамоат ва хусусий сектор ўртасидаги кўп қиррали муносабатларни назарда тутлади. Шунингдек, инновацияларни кўриб чиқишда жамоат секторини аниқлашда функционал ёндашувдан фойдаланиш фойдасига бир қатор далиллар мавжуд. Биринчидан, турли соҳалар ва мамлакатлардаги ижтимоий янгиликларни таққослашда институционал тизимдаги фарқларни ҳисобга олиш керак. Масалан, агар бир мамлакат қарияларга жамоат ташкилоти орқали, бошқаси хусусий ташкилотлар орқали, учинчиси еса иккала turning комбинацияси орқали ёрдам кўрсатишга қарор қилса, уларнинг барчаси жамоат инновацияларини кўриб чиқишга киритилиши керак. Фақат жамоат маблағларини олмайдиган хусусий ташкилотлар таҳлил доирасидан ташқарига чиқади.

Саноат корхоналарини барқарор ишламаслигига ташқи ва ички омиллар биргаликда таъсир кўрсатади, ва мазкур муаммолар йирик саноат корхоналарида юзага келмоқда. Бундай салбий ҳолатларни бартараф этиш бугунги куннинг энг долзарб масалаларидан бирига айланиши лозим. Чунки саноат тармоғидаги муаммоларнинг бартараф этилиши мамлакат иқтисодиётини бундан юқори чўққиларни забт этиши учун бирламчи омил бўлиб хизмат қилади. Республикада саноат тармоғини янада такомиллаштириш учун, аввало, куйидаги йўналишлардаги стратегик вазифаларни амалга ошириш зарур: - мавжуд ишлаб чиқариш қувватларидан фойдаланиш даражасини ошириш; - бугунги кунда тўхтаб турган ишлаб чиқариш қувватларини тиклаш; - корхоналарнинг ишлаб чиқариш майдонларидан фойдаланиш даражасини ошириш; - маънавий ва жисмоний эскирган асбоб-ускуналарда сифатсиз ва “омбор учун” маҳсулотлар ишлаб чиқаришни олдини олиш мақсадида янги моддий техника базасини барпо этиш; - янги ташкил этилаётган корхоналар фаолияти учун қулай шароитлар яратиш; - саноат тармоғи ривожланишида кичик корхоналар сонини янада кўпайтириш ва уларни ташкил этиш чора-тадбирларини рағбатлантириш. Хулоса қилиб айтганда, саноат корхоналарига шу жумладан, кичик саноат корхоналарига республикамизда бўлаётган эътибор турли имтиёз, преференция ва дастурларда ўз аксини топмоқда. Бу борадаги стратегик вазифаларни янада жадаллаштириш эса миллий иқтисодиётимизнинг бундан кейинги даврларда ҳам барқарор ўсиш суръатларини таъминлаб беради. Ҳозирги кунда иқтисодий ва ижтимоий субъектларини ташкил этиш ҳамда ишга тушириш жуда осон жараён булиб қолди, асосий масала уларни фаолият олиб бориши ва ривожлантиришда бўлиб қолди. Ушбу масала айниқса ҳозирги рақамлаштириш жараёнида янада долзарблашиб бормоқда. Иқтисодиётни мавжуд моделлари рақамлаштириш жараёнидан унумли фойдаланилмас экан, улар рақобатбардошликни таъминлаш имконига эга эмаслар. Рақамлаштириш тизими, рақамли иқтисодиёт, инсонлар Ҳаётига таъсир этиш билан бирга, тадбиркорлик фаолиятини олиб бориш, бизнесни юритишда ҳам катта аҳамият касб этади. Рақамли иқтисодиёт алоҳида соҳа ва йўналишлар билан бирга, мавжуд бизнесда янги йўналиш ва соҳа, касбларни юзага келтирмоқда. Рақамлаштириш тизимини ўз фаолиятида жорий қилган, унга тез мослаша олган кичик бизнес ва тадбиркорлик субъектлари, ҳаттоки пандемия шароитида ҳам қийинчиликларни сезмади, яъни рецессион ҳолатни бошидан ўтказмади. Бутун жаҳон мамлакатларида қайд этилган пандемия ҳолати рақамли иқтисодиётни, рақамли тизимда саноат корхоналарни бошқариш, тадбиркорликни ривожланишига кучли туртки бўлди. Бошқарашни механизмларини ривожлантириш ва тадбиркорлик субъектларини масофавий ишлаш шаклига ўтиш ва онлайн

тизимда фаолият олиб боришни рағбатлантирди. Шу билан бирга, пандемия туфайли юзага келган вазият эди, истеъмолчиларнинг ҳаётига ҳам рақамли тизимни шиддат билан кириб боришини тезлаштирди. Мамлакатимизда ҳукумат даражасида ҳам рақамли иқтисодиётни ривожланишига катта эътибор қаратиб келинмоқда. Буни қабул қилинаётган меъерий-ҳуқуқий асослар, иқтисодий қўллаб-қувватлашлар таркибида кўришимиз мумкин. Ўз навбатида, Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПҚ-4699-сон “Рақамли иқтисодиёт ва электрон ҳукуматни кенг жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарори ушбу соҳани янада жадал ривожланишига катта имкониятларни очиб берди. Республикамиздаги амалга оширилаётган иқтисодий ислохотлар, рақамлаштириш бўйича олиб борилаётган чора-тадбирлар натижасида, рақамли иқтисодиётни амал қилиш инфратузилмаси ривожланишига катта аҳамият қаратилмоқда. Хозирдаги рақамли иқтисодиёт мамлакатдаги ижтимоий-иқтисодий ҳаётни қулайлаштиришга хизмат қилади. Масалан, турли ижтимоий, коммунал тўлов кабиларни тўлашда харажатлар камаяди, кичик бизнес ва тадбиркорлар томонидан ишлаб чиқарилаётган товарлар ва хизматлар ҳақида кўпроқ ва тезроқ маълумот тарқатиш ва олиш мумкин бўлади, товар ва хизматларнинг жаҳон бозори конъюнктураси билан танишиш, ўз товарларини реклама қилиш ва олиб чиқиш имкониятлари катта ва бошқалар. Бир сўз билан айтганда, рақамли иқтисодиёт, тадбиркорлик секторини, инсонларнинг турмуш даражасини сезиларли даражада оширади, бу унинг асосий фойдасидир.

Жамоат секторидаги инновацияларни кўриб чиқишга нафақат жамоат ташкилотлари киритилиши мумкинлигининг яна бир сабаби бор. Инновацион диффузия жараёнида хусусий компаниялар ва ножамоат ташкилотлар муҳим рол ўйнайди. Улар ишлаб чиқарадиган янгиликлар жамоат хизматларини кўрсатишга мослаштирилиши мумкин; хусусий компаниялар ва ноижорат ташкилотлар (НПО), шунингдек, инновацияларнинг айрим шакллари ва уларни тарқатишда жамоат секторининг шериклари тўғрисида сигналларни ишлаб чиқариш учун асосий тугунлар бўлиши мумкин. Фаолиятни молиялаштириш манбалари кўп ҳолларда бюджетни молиялаштириш чекланган молиявий ресурслар, паст молиявий мослашувчанлик, манфаатлар тўқнашуви, ташкилотлар ўртасидаги ресурслар учун кураш. Қарорларни қабул қилишнинг ижтимоий танлов табиати ва сиёсий қарорларни қабул қилиш жараёни билан боғлиқ хусусиятлари: мувофиқлаштиришнинг мураккаб жараёнлари, институционализация (Қонунчилик таъминоти) зарурати, қарорларнинг ўз вақтида бажарилиши муаммоси, қабул қилинган янги ғоялар сонини кам баҳолаш, паст самарадорлик. Жамоат секторидаги инновациялар моддий товарлар ёки маҳсулотлар ишлаб чиқаришни ўз ичига олиши мумкин, лекин

кўпинча улар ташкилий ўзгаришлар ёки янги сиёсатни ишлаб чиқиш билан бирга мавжуд бўлган товарлар ёки хизматларни қарзга олиш ва қўллашни ўз ичига олади. Шундай қилиб, электрон ҳукумат технологияларини жорий этиш жамоат бошқаруви органларида бизнес жараёнларини кенг миқёсда реинжиниринг қилишни ва ахборот-коммуникация технологияларига асосланган жамоат хизматларини кўрсатишнинг янги каналларини ишлаб чиқишни назарда тутаяди, бу еса ўз навбатида тегишли меъёрий-ҳуқуқий базани қабул қилишни талаб қилади. Замонавий адабиётларни таҳлил қилиш асосида биз жамоат секторида инновацияларни аниқлашга иккита асосий ёндашувни аниқладик. Биринчи ёндашувда "инновация" атамаси янги объект ёки хатти-ҳаракатлар тоифасини (масалан, янги маҳсулот, янги технология, янги ташкилий тузилма) аниқлаш учун ишлатилади. Иккинчи ёндашувга кўра, ушбу концепция янги маҳсулот, янги технология, янги ташкилий тузилмани ишлаб чиқиш ва амалга ошириш жараёнини белгилайди. Шундай қилиб, биринчи ёндашув доирасида инновациялар баъзи бир фаолият натижаси сифатида, иккинчиси — инновацион ривожланиш жараёни сифатида кўриб чиқилади, бу бошқа нарсалар қатори ушбу инновацион жараённи амалга ошириш натижасини ҳам ўз ичига олади. Фаолият натижасида инновация. Қуйидаги таърифни бериш мумкин: "жамоат секторидаги инновациялар жамоат қийматининг ошишига олиб келадиган янги ғояларни ўзида мужассам етган." Бу ғоялар қуйидагилар бўлиши керак: ҳеч бўлмаганда қисман янги; қабул қилинган ва амалга оширилган; фойдали ва ижтимоий қийматнинг ўсишига ҳисса қўшади.

Хулоса

Кўришиб турибдики, инновацион жараёнларни тўлиқроқ тушунишга фақат пухта ишлаб чиқилган услубий таҳлил базаси асосида амалга ошириладиган инновацион жараёнларни тизимли monitoring қилиш ёрдамида еришиш мумкин. Тадқиқотнинг истиқболли йўналишлари қаторига ташкилий хусусиятлар, институционал муҳитнинг инновацияларга таъсирини таҳлил қилиш, жамоат секторидаги инновациялар динамикасининг миллий хусусиятларини ва ушбу жараёнларга таъсир етувчи омилларни аниқлаш, инновацияларни сақлаш ва ривожлантириш бўйича миллий сиёсатни ишлаб чиқиш бўйича тавсиялар ишлаб чиқиш киради жамоат секторида. Юқорида келтирилган жамоат секторидаги инновацияларни ўрганиш йўналишлари ва ёндашувларининг таҳлили ушбу ҳодисанинг мураккаблиги ва кўп қирралилигини кўрсатди. Амалга оширилган ишларнинг асосий натижаси жамоат секторидаги инновацияларни аниқлаш ва таҳлил қилиш мезонларини тизимлаштириш бўлди. Жамоат секторида инновацияларни ривожлантиришни ҳар томонлама рағбатлантиришга қаратилган жамоат сиёсати воситаларини аниқлаш фақат шу мақсадда ўтказилган таҳлилнинг

катъий услубий хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда амалга оширилиши керак. Аввало, инновацияларни ривожлантириш учун асос бўлган жамоат сектори чегараларини аниқ белгилаш керак. Кўриб чиқиладиган соҳадаги инновациялар ва инноваторлар типологиясининг мураккаблигини тушуниш ҳал қилинадиган мақсад ва вазифаларга қараб турли қиёсий тадқиқотлар ўтказиш имконини беради. Бундай қатъий тадқиқот базасининг ташкил этилиши жамоат секторида инновацияларни ривожлантириш манбалари ва тўсиқларини аниқроқ аниқлашга ва натижада унинг инновацион ривожланишини рағбатлантиришга қаратилган чора-тадбирлар тизимини шакллантиришга имкон беради. Бундай тадқиқотларни кейинги ўтказиш бизга жамоат секторининг турли соҳаларини ривожлантириш бўйича бир қатор амалий хулосалар ва тавсиялар бериш имконини беради.

Адабиётлар рўйхати

1. В. Х. Muradov. Improvement of organizational and economic mechanisms for the development of coal industry enterprises in a strategic approach. Industrial Economics and management: problems and solutions.// The on topic of II-collection of materials of international scientific-practical conference. International scientific-practical conference is a collection of articles and abstracts. Department of "Industrial Economics and management of the faculty engineering technologies". TSTU named after Islam Karimov. T.: 2022. 22.05.144-147 p.
2. В. Х. Muradov. Public-private partnership to ensure the current economic stability of the coal industry in educational institutions in the energy sector. "Industrial Economics and management: problems and solutions".// The on topic of II-collection of materials of international scientific-practical conference. International scientific-practical conference is a collection of articles and abstracts. Department of "Industrial Economics and management of the faculty" engineering technologies. TSTU named after Islam Karimov. T.: 2022. 22.05.141-144 p.
3. Б. Х. Мурадов Энергия ишлаб чиқаришда кўмир саноати корхоналарини ривожлантиришнинг замонавий ҳолати ва уларга таъсир этувчи омиллар.// "Инновацион техника ва технологияларнинг қишлоқ хўжалиги озиқ-овқат тармоғидаги муаммо ва истиқболлари".// II-Халқаро анжуман илмий ишлар тўплами. - Тошкент. ТошДТУ, 2022. 22-23 апрель Тошкент. 484-498 вароклар 4 б.
4. Б. Х. Мурадов Кўмир саноати корхоналарини ривожланти-ришнинг ташкилий иқтисодий механизмларининг самарадордик кўрсаткичлари ва уларни баҳолаш.// "Инновацион техника ва технологияларнинг қишлоқ хўжалиги озиқ-овқат тармоғидаги муаммо ва истиқболлари".// II-Халқаро анжуман илмий ишлар тўплами. - Тошкент. ТошДТУ, 2022. 22-23 апрель Тошкент. 554-557 вароклар 4 б.

5. Б. Х. Мурадов Кўмир саноати корхоналарини ривожланти-ришнинг замонавий ҳолати ва уларга таъсир этувчи омиллар. // “Рақамли ҳаёт ва ижтимоий фанларнинг баркамол авлодни вояга етказишдаги ўрни ва аҳамияти: долзарб муамолар ва истиқбол.”// Халқаро илмий - амалий конференция илмий мақола ва тезислар тўплами. III-IV - шўъба. Андижон АндМИ, 2022. 12 апрел. 2022 йил Андижон. 292-296 вароқлар. 5 б.
6. Б. Х Мурадов. Замонавий саноат корхоналарининг ташкилий иқтисодий механизмларини ривожлантиришнинг ўзига хос хусусиятлари. // “Рақамли ҳаёт ва ижтимоий фанларнинг баркамол авлодни вояга етказишдаги ўрни ва аҳамияти: долзарб муамолар ва истиқбол”// Халқаро илмий – амалий конференция илмий мақола ва тезислар тўплами. III-IV - шўъба. Андижон АндМИ, 2022. 12 апрел. 2022 йил Андижон. 296-300 вароқлар. 5 б.
7. Б. Х Мурадов. Значение географического доступа для устойчивого развития предприятий так во влиянии на экономику республики узбекистан. Academic Research in Educational Sciences. ISSN: 2181-1385. Volume 3. Issue 7. Jule 2022. <https://t.me/ares.uz>. <https://cyberleninka.ru/article/n/the-importance-of-geographical-access-to-the-sustainable-development-of-the-enterprise-of-the-fuel-and-energy-complex-in-the-impact>.
8. Б.Х. Мурадов. Роль телекоммуникационных технологий и развитие механизмов индустриальной экономики в отрасли энергоресурсов для добычи угля. ГРУЗИНСКИЕ УЧЕНЫЕ, 13 августа 2022 г. 4 (4), 215–219. <https://doi.org/10.52340/gс.2022.04.04.24>
9. Б.Х. Мурадов, Источники информации для экспертной диагностики внутреннего экономического механизма предприятия топливно-энергетического комплекса. Журнал, Industrial Economics and management: materials of the III international scientific and practical conference on the topic of problems and solutions. Collection of articles and abstracts. ст 287-290. Ташкент г. 2023/5/2.
10. “Fermer xo`jaligi to`g`risida”gi O`zbekiston Respublikasining Qonuni. 1998 yil 30 aprel, Qishloq xo`jaligiga oid qonun hujjatlari // Т.: “Adolat” - 1999. – 448b.